

ALBERT FORNS CANAL I EL CEL ENS VA CAURE AL DAMUNT

ALBERT FORNS CANAL

I el cel ens va caure al damunt

Edicions 62

Barcelona

© Albert Fornas Canal, 2023
per mediació de MB Agència Literària, S.L.

Amb el suport de l'Ajuntament de Granollers

L'autor destinarà els beneficis d'aquest llibre
a projectes de pau

*La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor.
La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté
l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries.*

*En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement.
A Grup62 agraiem que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autores
i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.*

*Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar
o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través
del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.*

Primera edició: juny del 2023

S'han fet totes les gestions possibles per identificar els autors de les
fotografies i els propietaris dels drets d'autor. Qualsevol error o omissió
accidental, es corregirà en edicions posteriors.

© d'aquesta edició: Edicions 62, s. a.
Diagonal, 662-664. 08034 Barcelona
info@grup62.com
www.edicions62.cat

Fotocomposició: Grup62

DIPÒSIT LEGAL: B. 9.873-2023
ISBN: 978-84-297-8121-2

ÍNDIX

Els Falcons de les Balears	11
El nen de la torre	19
L'abraçada més llarga	27
La columna del Vallès, la columna de la rereguarda	31
Què se'n treu, de bombardejar la terregada?	43
El que no s'esborra	47
Com el tro després del llamp	53
Capipota per sis	57
El periodista de l'Europa	69
Les cues de la Porxada	73
Molt més que salvar els mobles	79
Les heroïnes de l'hospital	87
El somni d'un 14 d'abril	93
Ni llucets ni sardines	107
La nena de les trenes	113
La queixalada	119
Les quatre ratlles més difícils	123
Más pan blanco y menos Franco	131
Aquell mestre de la República	137
La Virgen de la Alegría	149
Els catalans de Franco	157
Sense abaixar mai la mirada	165

L' hora exacta	177
L' olor dolça de la mort	181
Les guerres del músic	187
Contra l' oblit	195
<i>Epíleg</i>	205

Apèndixs:

Llista de testimonis del bombardeig a l' Arxiu Municipal de Granollers	213
Llista de morts pel bombardeig de Granollers del 31 de maig del 1938	215

ELS FALCONS DE LES BALEARS

—*Tutti i rossi fucilati*. Tots els rojos afusellats.

La consigna és d'Arconovaldo Bonaccorsi, més conegut com el comte Rossi, el carnisser italià que Mussolini ha col·locat al capdavant de l'ocupació de Mallorca. I s'hi posen, i tant que s'hi posen: durant els primers mesos de la guerra, Rossi munta les seves pròpies milícies, els Dracs de la Mort, i mana assassinar més de tres mil republicans, entre anarquistes, comunistes o malaventurats que simplement passaven per allà.

Putero, alcohòlic i megalòman, el règim de terror d'aquest fals comte italià arriba a incomodar els capitostos falangistes i tot: per la dimensió de la matança, excessiva pel gust peninsular; per la dèria de les banderes italianes i la mania de rebatejar els carrers —per ordre de Rossi, la Rambla de Palma ha passat a dir-se Via Roma—; però, sobretot, per les confidències que se li escapen quan en porta més al cap que als peus. La gota que fa vessar el got és la fantasmada que, s'acabi com s'acabi la guerra, Mallorca serà italiana per sempre més. Amb aquest estirabot, els franquistes li veuen les orelles al llop, i tement no poder-se treure de sobre Mussolini ni amb fum de sabatots, a finals del 1936 ordenen l'expulsió del carnisser.

El 1938 ja és el general Vincenzo Velardi qui capitaneja les tropes italianes a Mallorca i, amb ell, les normes han canviat radicalment: prou d'assassinar, prou de violar, prou de baralles amb els autòctons. Sisplau, limiteu-vos als avions i les missions. Ah, i s'ha acabat sortir de paísà, que sou soldats, *cazzo*, aneu amb l'uniforme! Però els privilegis per l'aviació legionària continuen. Tot i que el Regne d'Itàlia oficialment no està en guerra, l'estada voluntària a Mallorca, de tres a nou mesos, permet als aviadors italians de grimpar un grau en l'escalafó militar i embutxacar-se una petita fortuna, ja que, a banda del sou, cobren cinc-centes pessetes extres, la soldada de l'exèrcit franquista. Ho tenen tot pagat, i cal afegir-hi la possibilitat de volar cada dia, sumar hores d'experiència en avions nous de trinca i combatre amb foc real.

*

Quan aterren a Son Sant Joan, el primer que fan Gennaro Lamanna i els seus pilots és adoptar un nom fals. És el nom que faran servir a totes les missions a Espanya, de manera que Gennaro Lamanna passa a ser el Maggiore Lucci. Els instal·len a l'Hotel Royal, a Son Armadans, un dels més luxosos de l'illa. L'edifici és espectacular, s'alça damunt d'un penya-segat i totes les habitacions miren al mar, amb unes balconades de vertigen. A les cartes que envien a la família, plenes d'enyor i fanfarronades, la majoria de pilots destacaran aquestes vistes de somni, i la remor constant de les onades, que se'ls escolta fins als llençols. Són més de quatre-cents cinquanta, els italians desplaçats a l'illa, entre els oficials, la tropa i els treballadors auxiliars, encabits entre el Royal, el Grand Hotel, el Mediterráneo, el Continental i altres hotels requisats.

Assignats al 27è Grup de Bombardeig Ràpid «Falchi delle Baleari», els Falcons de les Balears, Lamanna i els seus pilots comanden els nous Savoia S-79. Són trimotors robustos, gegantins si els comparem amb els mosquits que volaven durant la Gran Guerra. Els Savoia S-79 són les màquines italianes més avançades de l'època, poden enfilarse fins a 8.500 metres, amb una autonomia de 2.000 quilòmetres i una velocitat punta de 475 km/h. Són, per tant, impossibles d'atrapar per als avions republicans. Mussolini n'ha enviat una vintena, i el bisbe Miralles els ha beneït amb una missa i tot. A Son Sant Joan els han esborrat les matrícules i els registres militars de la cabina per evitar que els identifiquin, i els han repintat amb colors de camuflatge verds, sienes i negres. I per últim, els han estampat al fuselatge l'emblema dels *Falchi*, un temible falcó blanc que carrega una bomba a les urpes. Però la gepa característica a la carrosseria i el ronc que fa el motor quan vola els faran fàcils d'identificar: a tota la zona republicana, els bombarders italians i alemanys seran «les paves», i sentir-ne el glo-glogloc metàl·lic voldrà dir que cal posar-se a cobert.

Els tres aeròdroms de l'illa —Son Bonet, Alcúdia i Son Sant Joan— funcionen com una mena de portaavions italià al mig del Mediterrani, que permet als *Falchi* de fer diverses incursions diàries a tota la costa catalana, descarregant centenars de quilos de bombes a cada viatge. Seran dotzenes, els pilots italians que es foguejaran a les Balears. Fins i tot el fill del Duce, Bruno Mussolini, passarà per Son Sant Joan i bombardejarà de Roses fins a Peníscola, com si l'aviació i els *bombardamenti* fossin un nou esport feixista, l'últim passatemps dels poderosos.

Volat i descarregar bombes és exactament el que Genaro Lamanna i la seva unitat han fet cada matí d'aquesta

primavera, i el dilluns 30 de maig de 1938 no ha estat l'excepció. Aquell matí han atacat Barcelona, fins que la virulenta reacció dels antiaeris els ha fet tornar, i a la tarda prenen el primer sol d'estiu a la platja de s'Arenal. Han organitzat un partit de futbol improvisat, i Polinanti i Bonanno fan de porters, mentre Bonasorte fanfarroneja sense samarreta, fent cabrioles a la sorra. L'únic que no juga mai és Damicelli, el fotògraf de l'Institut Luce, que com cada tarda ha aprofitat per tancar-se al cine Hispania, el Rialto o el Born i empassar-se la sessió doble corresponent.

Cap al tard, sopen tots a l'hotel i discuteixen on aniran aquell cap de setmana. Tot i la calor, el mar encara és fred per banyar-s'hi, i es decanten pels toros al Coliseu Balear, que ja visitaran les coves del Drac més endavant. Els artillers tenen la nit lliure i se'n van a fer el dropo en dos cotxes requisats. Lamanna i els pilots de la unitat encara tenen feina: estudien les instruccions de l'endemà davant d'un mapa gegant del llevant espanyol que han instal·lat al centre de comandament.

—Aviam va, Granollers, Granollers... Algú localitza Granollers? —pregunta un d'ells.

Lamanna s'aboca al mapa i de seguida hi clava l'índex.

—Aquí.

*

Els despertadors sonen a quarts de sis, aquell dimarts 31 de maig de 1938. Lamanna surt al balcó de l'habitació per fer les primeres pipades del dia. Pensa en l'última carta de sa mare, amb dos retalls de la premsa italiana sobre els atacs a Barcelona, en què li pregunta si ell també en tira, de bombes d'aquestes. Fa deu dies que va rebre-la i encara no li ha contestat. Què se suposa que li ha de dir? És negra

nit, no hi ha ni un núvol, el Mediterrani és una bassa d'oli i la lluna s'hi emmiralla. Se la imagina a l'altra banda del mar, a Gènova, a dos mil quilòmetres en línia recta. A aquella hora segur que ja feineja, la *mamma*. El pilot apaga la cigarreta i decideix que avui tampoc no li contestarà.

Esmorzen tots junts, els més troneres amb una son que no s'hi veuen, i a les set en punt són a l'aeròdrom. Als vestidors, com cada matí, l'absurditat d'haver de disfressar-se d'excursionistes alpins en una illa mediterrània. En surten tots calçats amb botes de muntanya, barrets d'aviador i abrics de pell amb colls de borreguet i tot, l'uniforme per aguantar el fred dels cinc mil metres d'altura. Mentre es guarneixen, el personal de l'aeròdrom ha carregat les bombes als avions, un combinat de projectils de cent quilos, de vint quilos, de quinze quilos. En total, set-cents cinquanta quilos de «rompedoras», dissenyades per escampar metralla i mutilar la població. Algú ha tingut la pensada de «decorar» les bombes, i hi han escrit petits encàrrecs, missatges i dedicatòries pels que les hauran d'entomar. En una hi posa ARRIBA ESPAÑA, en una altra BUONAPASQUA i en una altra ARRIVEDERCI.

Aquell matí volen Lamanna, és a dir el Maggiore Lucchi, amb Polinanti i Bonasorte al primer avió; Bonanno, Cesani i Ghera al segon, Boeri, Mallo i Ducati al tercer, Lussato i Pinto al quart i Zerilli, Carfini i el fotògraf Damicelli a l'últim Savoia de l'esquadró. Tres per avió: el pilot, assegut a la cabina davantera; el *puntatore*, que s'encarrega del càlcul de trajectòries i d'apuntar des del visor; i per últim l'artiller, des de la bodega, que deixa anar les bombes i fa anar les metralladores.

A les vuit del matí, els cinc Savoia S-79 s'enlairen de Son Sant Joan. El cel és ben clar, fa un dia esplèndid. Els

aparells giren a l'esquerra quan sobrevolen l'illa de sa Dragonera, i d'allà es posen en formació de V i s'encaren cap a Granollers.

—Com va anar ahir a la nit, cràpules? —pregunta Lamanna—. Molts tangos, a Ca N'Elena?

—No, vam retirar aviat. El burro aquest va rebrincar-se el turmell al darrere de la pilota i m'ha donat la nit del lloro —contesta Polinanti.

—Després passaré per la infermeria, aviam si poden mirar-s'ho, que el tinc ben inflat... —s'excusa l'artiller Bonasorte.

Una hora més tard ja sobrevolen Badalona i el Masnou. Se'ls fa estrany, no deixar anar les bombes a Barcelona i tornar, però l'objectiu és l'objectiu, *Bombardamento Centrale Elettrica di Granollers*, i Gennaro Lamanna en té les coordenades clares.

—Ens hi acostem, Granollers és allà davant —diu el pilot quan els avions sobrevolen la serra de la Conreria.

—Velocitat i altura —demana Polinanti des del visor.

—Cinc mil metres, tres-cents cinquanta quilòmetres per hora.

—Entesos. Mantinguem-ho estable —diu Polinanti, i comença a mesurar la trajectòria.

Polinanti dona l'ordre de deixar anar les bombes si fa no fa quan els avions sobrevolen can Prat Vell, a la Roca del Vallès, a uns dos quilòmetres i mig de l'objectiu, i la mateixa instrucció es repeteix als altres quatre avions. I durant cinc segons, Bonasorte no nota el turmell inflat, ni pensa en aquella al·lota de s'Arenal que ahir va rebutjar-lo amb una escopinada. Durant cinc segons només està per obrir les comportes i fer caure les bombes.

I en aquell moment, ARRIBA ESPAÑA, BUONAPASQUA i AR-

RIVEDERCI i seixanta projectils més comencen a precipitar-se. Triguen mig minut ben bo a recórrer els cinc mil metres fins al mercat de la Porxada, fins a les cues de les faves, del peix i de la llet, fins a l'Escola Pereanton.

—Què, Polianti, hem fet diana? —pregunta Lamanna quan ja té l'avió encarat cap a Mallorca.

—Em penso que les hem tornat a deixar anar massa aviat...

*

Des de cinc mil metres d'altura no se senten les explosions. No es veuen els edificis que s'ensorren, ni els cossos trinxats per la metralla. Les dones que fan cua pel racionament, els nens que van a estudi. Des de cinc mil metres d'altura no se senten els crits, no es veu la sang. Des de l'avió no es poden comptar els morts, els ferits i els mutilats, per això el vol de tornada cap a Mallorca no és mai greu, reflexiu o culpable, només resulta tediós. Des de l'últim Savoia, el fotògraf Damicelli ha retratat els impactes, per immortalitzar les fumeres que s'eleven com bolets enmig d'un paisatge de cases i camps. Les dècades següents, quan triomfi com a director de fotografia i gravi les imatges aèries de *Què va passar entre el meu pare i la teva mare?*, de Billy Wilder, Damicelli recordarà sempre aquells matins a Espanya en què va doctorar-se a fer fotos des de l'aire.

A un quart d'onze, l'esquadró torna a ser a Son Sant Joan. Mengem un entrepà amb una esgarrapada i al cap d'uns minuts ja tornen a enlairar-se. Serà el segon raid de la jornada, aquesta vegada amb un nou objectiu: Sant Adrià de Besòs.

La missió de Gennaro Lamanna i els seus *ragazzi* a Mallorca acaba tres mesos més tard, el setembre del 1938.

I després de nou mesos de bombardejos diaris, el Maggiore Lucci se'n torna a Itàlia amb vuit condecoracions del Duce i Franco, entre les quals la Creu de la Guerra espanyola, que li atorguen pel fetge de matar des de l'aire. Al diploma, esclar, hi diu «pel valor demostrat en combat».

Des d'aleshores i fins que es mori, Lamanna repetirà sempre el mateix mantra, quan li preguntin per Espanya: «Nosaltres només vam bombardejar objectius militars». La mentida aviat quedarà ben arrapada. S'hi anirà trobant còmode, en aquells sopars de duro, i se'n farà un tip, d'explicar batalletes aèries. Això sí, de fatxendejar dels anys a l'aviació legionària ho farà amb tothom menys amb sa mare. Perquè a una mare no li aixequés la camisa.